

Aj bezmocní sú mocní, ak majú odvahu kriticky vnímať a pomenovať realitu

FOTO - MARTIN MARENČIN

V bratislavskej Kunsthalle si do 23. februára 2020 môžete pozrieť nezvyčajnú výstavu Moc bezmocných.

Približne štyri desiatky slovenských a českých umelcov a umelkyní vo svojich dielach reflektujú spoločenské a politické dianie na Slovensku a v Českej republike za uplynulé tri desiatky rokov. Konceptia kurátorky Lenky Kukurovej je dialógom, či ešte viac konfrontáciou umenia s konkrétnym politickým kontextom, v ktorom vzniká a na ktorý reaguje. Krása vystavených diel nemá nič spoločné so statickou uhladenosťou krajín a zátíší, s predstavou o umení ako bezmocnej ozdobe na šatách vládára. Práve naopak. Je znepokojujúcou správou o stave spoločnosti.

Inšpirácia Havlom

Samotný názov výstavy je odkazom na slávnu esej Václava Havla. Napísal ju v roku 1978, teda nedlho po Charte 77, ako poctu filozofovi Janovi Patočkovi, ktorý zomrel začiatkom roku 1977 po výsluchoch na ŠtB práve v súvislosti s Chartou. Havel presne charakterizuje moc, ktorá žije v zajatí vlastných lží, moc, ktorá všetko falšuje a všetko predstiera, dokonca predstiera i to, že nič nepredstiera. Bola to presná diagnóza husákovskej normalizácie, tzv. posttotalitnej éry, keď moc využívala oveľa sofistikovanejšie prostriedky na vynútenie si lojality, ako to bolo v období stalinizmu. Správnou odpoveďou „bez-mocných“ na ponížujúci život v lži je odvaha hľadať pravdu, vzopriet sa klamstvu a žiť v pravde.

Odkaz na Havlova esej je výstižný a aktuálny aj napriek tomu, že už tri dekády žijeme v demokracii. Konfrontácia umenia a moci sa nekončí ani v demokratických pomeroch a práve výstava je dôkazom, že ani demokratickí mocní nemajú radi kritické, otvorené uvažovanie a už vôbec nie nastavené zrkadlá, ktoré demaskujú ich malosť, napriek tomu, že sú presvedčení o vlastnej veľkosti.

A hoci cenzúra v podobe priamych zásahov dnes neexistuje, existujú iné spôsoby, ako eliminovať to, čo moci z rôznych dôvodov nevyhovuje – zastavené dotácie, zrušenie priestoru, administratívne obštrukcie a podobne.

Viaceri vystavujúci umelci sa s podobnými praktikami stretli. Dobrou ilustráciou je aj vystavené „dielo“ Stojíme pri kultúre – prezentácia aktivít platformy, ktorá pôvodne vznikla ako študentská iniciatíva na bratislavskej Vysoké škole výtvarných umení. Jej členovia a členky od jari 2019 aktívne sledujú a upozorňujú na netransparentné a nekompetentné kroky Ministerstva kultúry SR pod vedením Ľubice Laššákovovej.

Má bezmocné umenie svoju moc?

Na rečnícku otázku odpovedá kurátorka Lenka Kukurová takto: „(...) moc ‚bezmocného‘ umenia spočíva v postupnom narúšaní a zmene spoločenskej atmosféry a v upozorňovaní na morálny rozmer politiky“. Tento étos naplnia niekoľko desiatok umelcov a umelkyní z Česka i zo Slovenska.

Sú medzi nimi známe mená, umelci, ktorých tvorba je dlhodobo postavená na kritickú reflexiu spoločenskej a politickej reality – predovšetkým robustný Rudo Sikora, ďalej Martin Piaček, Daniel Fischer, Ilona Németh, umelecká skupina Kassaboys, Pavlína Fichta Čierna, Jana Želibská či akčný umelec Peter Kalmus, ktorý sa neraz dostal do konfrontácie s mocou, i mnohé menej známe mená.

Diela sa týkajú širokej palety tém – od adresnej kritiky konkrétnych politických osobností, strán či ideológií až po celospoločenské problémy, akými sú napríklad postavenie žien, rodovo podmienené násilie, práva menších, napríklad LGBTI komunity, konzum, rasizmus, ochrana životného prostredia, ale aj dejinné osobnosti či historická ne/pamäť. Dôležité miesto na výstave má téma, ktorá celosvetovo rezonovala minulý rok – riešenie environmentálnych problémov. Na ničenie planéty upozorňuje aj obrovský Výkričník Rudolfa Sikoru, umiestnený neďaleko Kunsthalle vo verejnom priestore.

Politická orientácia jednotlivých umelcov a umelkyní je rôzna, spoločným menovateľom však je presadzovanie slo-

body a ľudských práv. Pestrá je aj podoba jednotlivých diel – sú tu objekty, obrazy, internetové projekty, videoinštalácie, sochy, záznamy akcií, ale aj živá prebiehajúca performance.

Dôležitým aspektom je česko-slovenský rozmer prehliadky. Nielen z dôvodu kultúrnej blízkosti a previazanosti, ale aj z hľadiska spoločnej politickej minulosti, ktorá doteraz formuje spoločenskú atmosféru.

„Prechádzka po výstave je – rovnako ako posledných tridsať rokov novodobých dejín – ‚prechádzkou‘ po ceste, smerujúcej od revolučných ideálov cez predstavu o konci veľkých rozprávání a konci dejín až k pochopeniu, že demokracia je stav, ktorý nie je udržiavaný automaticky, ale vyžaduje si aktivitu každého z nás. Umelkyne a umelci nám pripomínajú, že sloboda prejavu nie je len o slobode, ale aj o osobnej a kolektívnej zodpovednosti za stav sveta,“ píše na margo prehliadky jej kurátorka.

Domáce násilie, historická pamäť, socha pre verejný priestor...

Rodová rovnosť, prevencia domáceho násillia, bezpečnosť žien vo verejnom priestore, reprodukčné práva – to sú témy, ktoré intenzívne zaznievali v roku 2019 v slovenskom politickom diskurze najmä v podobe konfrontácie ultrakonzervatívnych názorov a legislatívnych iniciatív s liberálnymi hodnotami.

Pavlína Fichta Čierna vo videu z roku 2005 sprostredkuje silnú výpoveď ženy, ktorá zažila násilie od svojho partnera. Autorka vo videu zameriava pozornosť na to, čo priamo ako diváci nevidíme, upozorňuje tým na fakt, že domáce násilie na ženách a v intímnych vzťahoch je často neviditeľné, bez svedkov. Posúdenie skutku – či už nami ako divákmi, ale aj vyšetrovateľmi, políciou, tak záleží na výpovedi ženy. Často hrozí, že násilie ostane nepotrestané.

Názov videa Rekonštrukcia odkazuje aj na právnu rovinu a na legislatívny postup, ktoré sú pri vyšetrovaní domáceho násillia kľúčové. Výpoveď vznikla pred štrnástimi rokmi, žiaľ, za

tie roky sa pramálo zlepšilo.

Silnou témou verejného priestoru je kolektívna pamäť, politika pamäti, respektíve zabúdania. Ilona Németh vystavuje videozáznam intervencie do verejného priestoru, ktorý realizovala na bratislavskom Námestí slobody v spolupráci so združením Verejný podstavec. Námestie je spojené s bývalým režimom – prvomájovými sprievodmi a najmä so sochou prvého komunistického prezidenta Klementa Gottwalda. Socha bola zničená krátko po novembri 1989 a „gottwaldák“ dostal meno Námestie slobody.

Intervencia spočíva v zahalení priestoru do postupne hustnúcej hmly, symbolu zahmlievania významov, pominutelnosti ideológií a premenlivosti doby. Ale aj metaforou vymazávania historickej pamäti a nevyhnutnosti poznania vlastných dejín.

Dôkazom toho, že moc do umenia zasahuje aj dnes, je socha Dalibora Baču „Doc. JUDr. Robert Fico, CSc.“. Autor umiestnil nadrozmernú bustu Roberta Fica pôvodne na podstavec, ktorý ostal po buste komunistického politika Františka Zupku na budove Domu odborov v Bratislave. Fico bol známy obdivom k sochárom minulého režimu, najmä k Jánovi Kulichovi, ktorý svojimi dielami výdatne „obohatil“ verejný priestor aj po roku 1989.

Bača poukazuje na to, že socha začala opäť fungovať ako silné politické a ideologické označovanie daného územia, stala sa nástrojom na deklarovanie dominantnosti jedného názoru, že „rošády na piedestálch“ sú aj fenoménom dneška. Busta vyvolala nesúhlas a z verejného priestoru ju odstránili.

Výstava Moc bezmocných je užitočným pripomenutím, že nastavenie zrkadla moci je dôležité aj v demokratických pomeroch. Výhodou umenia oproti rozsiahlym analýzám je, že to robí oveľa priamočiarejšie a otvorenejšie, má právo aj na skratky, silné metafory i hyperboly, a tak môže osloviť i tých, ku ktorým sa iné podoby kritickú reflexiu nedostanú.

OLGA GYÁRFAŠOVÁ